

Adalékok a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola rektorátusi épülete (Fritz-ház) történetéhez

DR. FRICZ-MOLNÁR PÉTER (Budapest)

A selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémia idén 190 éve, 1829-ben kezdte bérelni a Fritz-házat és 100 éve, 1919-ben vált véglegessé, hogy a főiskolának az ősi bányaváros helyett máshol kell tovább működni. A friedenliebi Fritz család tagjai közül elsőként Fritz Anna Mária – egy selmeci polgár nejeként – 200 éve, 1719-ben költözött Selmecbányára. E hármás jubileumok okán ez a tanulmány ismerteti a selmeci akadémia, majd főiskola életében központi szerepet betöltött, a rektori hivatalnak és a könyvtárnak is székhelyéül szolgált Fritz-ház két évszázados (1719 és 1919 közötti) történetét, megemlítve azt is, hogy mely Fritz leszármazottak tanultak őseik egykori lakóhelyén.

A névadó bányabirtokos Fritz család főtéri lakóháza (1725-1810)

A Fritz-család 1719 és 1725 között több ütemben telepedett le Selmecbányán. A magyarországi család-alapító ősapja, (friedenliebi) *Fritz András* besztercebányai bányakamarai orvos, tanácsstag és városbíró 1701-ben lakóhelyén halt meg 40 évesen. Özvegye, Frideli-Fridenau Anna Barbara evangélikussá akarta nevelni négy félárva gyermekét, de ezt a besztercebányai jezsuiták nem engedték, így a vallásháborúk miatt az özvegy anyja vezetésével a Rákóczi-szabadságharc elején, 1704-ben Besztercebányáról a protestánsokkal toleráns, kelet-németországi Görlitzbe költözött, menekült a család. Az özvegy 1713 körül Lőcsére tért vissza és 1719-ben lánya, Fritz Anna Mária (sz.: Besztercebánya, 1698) férjhez ment a selmecbányai Schneider Tóbiás bányapolgárhoz, majd 1723-ban az özvegy anyja is Selmecre költözött vejéhez és lányához. A család legidősebb férfi tagja, *Fritz Lipót András* (1691, Besztercebánya – 1768, Selmecbánya) 1725-ben véglegesen beköltözött a városba és a főtéren nagy, emeletes házat építtetett, ami ma is a család nevét viseli (1. kép).

1. kép: A Fritz-ház

A mai Fritz-ház eredetileg reneszánsz stílusú, egyemeletes bányapolgári (waldbürger) ház volt és alatta

futott a nemesércben gazdag Spitaler-telér. Családi visszaemlékezés szerint ezt a házat abból az aranyból építtették, amit akkor találtak, amikor a ház alapját ásták ki. Ez a hagyomány az épület alatti Spitaler-telér okán akár igaz is lehet, de okiratok alapján elsődlegesen jelentékeny családi örökségeknek és helyi bányavállalkozásaiknak köszönhetőek akkori gazdagságukat. Középkori alapjai voltak a Fritz-háznak, amely U alaprajzú, háromszárnyas, neoreneszánsz díszítésű, reprezentatív főtéri épületté vált. 1918-ban, a költözéskor a főiskolai rektorátus (igazgatóság) székhelye volt. Az épületben 1993-tól jelenleg is a szlovák Állami Központi Bányászati Levéltár működik. Mindezekről az épület homlokzatán lévő tábla is tanúskodik (2. kép).

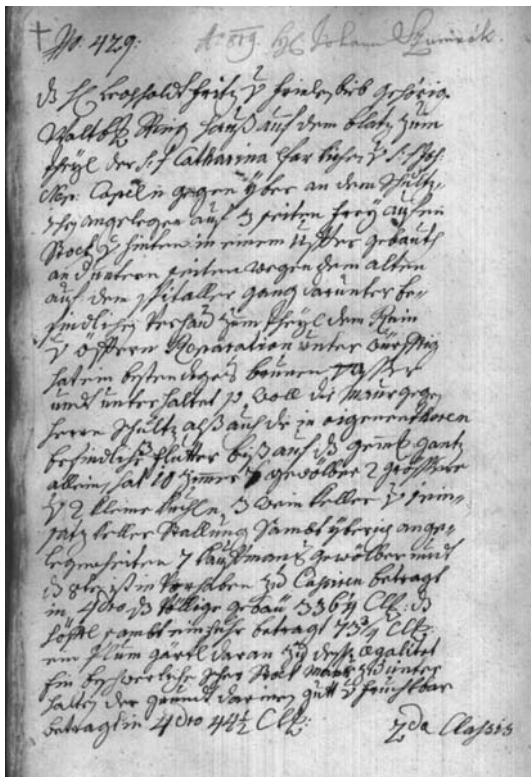

2. kép: Tábla a Fritz-házon

A selmeci bányatisztképző iskola 1735-ben történt alapításakor a Fritz család már egy évtizede a városban élt. A család feje ekkor az evangélikus vallású, a lipcei egyetemen tanult Fritz Lipót András, aki szülői örökség révén gazdag bánya- és földbirtokos, bormérségi jogú, magyar nemes és városi polgár (ún. nemes polgár, illetve wald- és ringbürger, urburarius) volt. 1735-ben a selmeci bányaiskolai hallgatók oktatására alkalmazták *Mikovinyi Sámuel*t (1698-1750), akinek háza a Fritz-házhoz közel állt. 1736-ban a Mikovinyi és a Fritz család keresztszülői viszonyba került, így a híres tudós, polihisztor gyakori vendég is lehetett a

Fritz-házban. Fritz Lipót András a katolikus egyháznak, a jezsuitáknak 1744-ben odaajándékozta a tulajdonában volt Scharfenberg-hegyet (ma Kálvária-hegy), amelyre 1751-ben Közép-Európa egyik legrégebb és legszebb kálváriája épült. A hegy odaajándékozása történetéből tudjuk, hogy ez a döntés a Fritz-házban született meg. Lipót András öccse, *Fritz Ferenc Károly* (sz.: 1699, Besztercebánya) 1743-tól Lipcsében orvosi tudományokat tanult, ekkortól távol volt Selmectől, de korábban vélhetően ő is a család főtéri házában lakott, nem nősült meg és utódai sem voltak. Szintén a család főtéri lakóházában is lakott Lipót András másik öccse, *Fritz János András* (sz.: Besztercebánya, 1696) Lipcsében tanult orvosdoktor, Hont megyei esküdt, aki háromszor nősült, de utód nélkül halt meg. Az 1754/55. évi országos nemesi összeíráskor ő és Fritz Lipót András Hont megyei nemesként szerepeltek. [1]

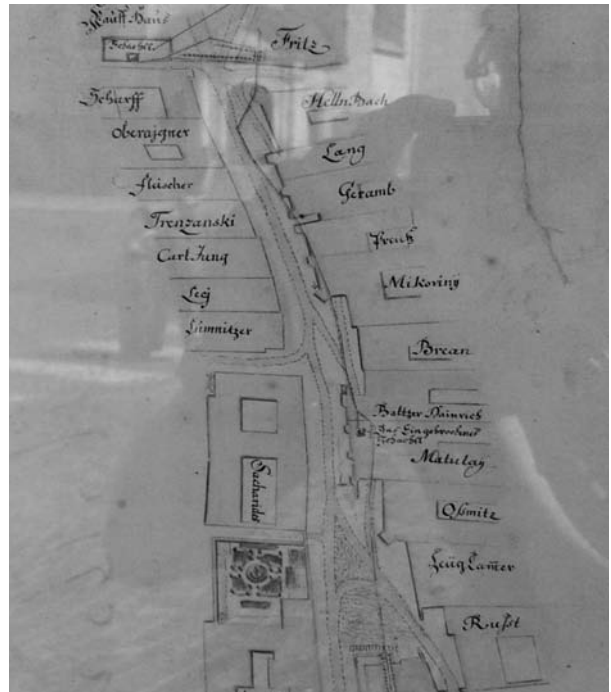
1751-53-ban összeírták a selmeci polgárok (ringbürgerek) házait. Ez alapján a Fritz Lipót András tulajdonában lévő ház „a Szent Katalin templom terén, szemben a Schultz-házzal, három oldaláról szabadon áll, a sarkon egyemeletes. A háta mögött egy árok épült az alsó részén, a régi ispotály alatt található részen. Van egy jó vízhozammal rendelkező kútja, a Schultz-ház felé pedig fallal van elkerítve. 10 szobája van, 2 nagyobb és 2 kisebb konyhája, 3 borospincéje, valamint egy pincéhez csatolt építmény. 336,25x73,75 öl nagyságú. Tartozik hozzá egy szilváskert, ami 44,5 öl.” (3. kép) [2]

3. kép: A Fritz-ház leírása 1751-53-ban

A Fritz-ház alatti pincerendszer a mai napig megvan, bár ritkán látogatható és a kút is megtalálható. A családi hagyomány szerint miután ivott a kút vizéből a

selmeci evangélikus líceumban tanult *Andrej Sládkovič* (1820-1872) szlovák költő, megírta az ismert szerelmes versét, a *Marinát*. Igaz lehet ez az elbeszélés, ugyanis Sládkovič a szomszédos Pischl-házban volt Marina (Pischl Mária) házitánítója. A híres szerelmes vers keletkezésének legendáriuma szerint, aki iszik a Fritz-ház kútjának a vizéből, az örök életre szerelmes lesz. Arról nem szól a fáma, hogy kibe vagy mibe, de a szerző szerint egy biztos: Selmecbe mindenképpen, és ezt a selmeci diákhagyományok évszázados fennmaradása is alátámasztja. A koraujkori városokra nagy veszélyt jelentett tűzvész a Fritz-házat sem kerülte el. Egy 1761-es egyházközségi évkönyv szerint „egy nap hajnali fél négykor a Fritz-házban tűzvész pusztított egy gondatlan szolgáló miatt, Istennek legyen hála, hamar elfojtották.” Ez annak is köszönhető lehetett, hogy közel volt a kút. 1765-ben részletes térkép készült a városról, amelyen az egyes polgárházak akkori tulajdonos családjait is nevesítették. (4. kép) [3]

4. kép: Részlet az 1765-ös térképből

A térkép alapján megállapítható, hogy a selmeci Fő utcán (az 1900-as évek elején Deák Ferenc utcán) a Fritz-házhoz közel (a báró Hellenbach, a Lang, a Geramb és a Tindl családok házai után) lakott Mikovinyi Sámuel bányaiskolai vezető, oktató. A bányabirtokos családfő, Fritz Lipót András számos bányavállalkozási-üzleti döntést a főtéri lakóházában hozott meg, ami a város életére is kihatással bírt. A családfő még 1729-ben kérte a főkamaragrófot, hogy a tulajdonában lévő majorsága erdejét használhassa, de erre nem kapott engedélyt, mert a bányászatok számára tartották fent az erdőket. A bányavállalkozások során azonban veszteségek is keletkeztek. Fritz Lipót András kimutatása szerint a selmeci letelepedését követő évben, 1726-ban 1101 forintot veszített a bányászatban. Számára így a bányászat a selmeci életszakasza kezdetén nem hozott

pénzügyi hasznot, ez azonban a későbbi évtizedekre megváltozott és nyereséges bányavállalkozásokban vett részt. A Fritz-ház szomszédságában élt a bányabirtokos báró *Hellenbach* család, akiknek több belvárosi palotájuk is volt, és akikkel Fritz Lipót András kereszt-szülei kapcsolat mellett közös bányarészesedési viszonyba is került. Fritz Lipót András a bányajog meghosszabbítására és erről szóló igazolás kiadására kérte a selmecbányai bányabírószéket. A bányagrófságtól 1761-ben bányabérleti hosszabbítást kértek a Margitbánya alatt feltárt Erzsébet-bányára a Hodruska-telken, amelyben ezüstöt találtak és 16 részletre osztották. Ebből 11 báró Hellenbach János, 4 Hellenbach Anna Mária, 1 pedig Fritz Lipót András része volt, akik megvették maguknak a bányászati jogot. A Hellenbach- és részben a Fritz-házzal szemben lakott a Rusztról származott *Scharff* kereskedő és bányabirtokos polgár család, akikkel a Fritz-család házassági viszonyba is került. A selmeci akadémián tanult bányász és erdész Fritzek valamennyien e két család leszármazottjai is voltak. Fritz Lipót András 1768-ban meghalt, főtéri házában ekkor jelentős ingó vagyon is volt, többek között „sok ékszer és egy pompás könyvtár”, továbbá „fara-gott német tölgyfaszékek” képezték a bútorzat egy részét. Egy 1771-es egyházközségi évkönyv szerint január 27-én Hont vármegye közgyűlést tartott, amelyen a kiküldött királyi biztos *Nayhold* volt, aki a Fritz-házban kapott szállást. Fritz Lipót András és fia, *Fritz János Lipót* (1733, Selmecebánya – 1788 után) a helyi német evangélikus egyház világi vezetői, támogatói is voltak, így otthonuk, a Fritz-ház – egyfajta szellemi központként – számos vallási és egyházi iskolai vonatkozású megbeszélésnek, az ellenreformáció miatt a királyhoz küldött egyházi panasz megfogalmazásának volt a helyszíne. Fritz János Lipót fiai, *Fritz Lipót* (1762, Selmecebánya – 1819, Selmecebánya) és *Fritz Lajos* (1769, Selmecebánya – 1810, Selmecebánya) szabdkörművesek voltak, így lehetséges, hogy a Fritz-házban szabadkőműves összejöveteleket is tartottak. [4]

Az épület történetében Fritz Lipót András után unokája, Fritz Lipót vitt jelentős szerepet. Lipót, orvosdoktor dédapja, Fritz András nyomdokain haladva 1796-ban beiratkozott a bécsi egyetem orvosi karára és 1797. augusztus 24-én, Bécsben kelt levelében, a család megbízottjaként, és mint a legidősebb báty 36 ezer aranyforintért eladásra kínálta a család felújított, selmecbányai társasházát. Ez az akkori összeg (pénzértékindeks alapján) nagyságrendileg mai 122 millió forintnak felelt meg. Lipót a nehéz háborús helyzet, vagyis a nagy francia forradalmat követő napóleoni háborúk miatt külön nyilatkozatot kért arról, hogy a vétel a békekötés után is megvalósulhasson. Fritz Lipót 1802-ig a bécsi egyetemen tanult, emiatt 1800-ban a városi adóösszeírásról öccsét, Fritz Lajost (császári és királyi hadnagy, 1794-95-ben selmeci postamester) nevesítették a Fritz-ház lakójaként, felesége a szintén selmeci bányapolgár gyökerű családból származó *Geramb Jozefa* bárónő volt. Fritz Lipót és Fritz Lajos idején a 18. század végi házfelújítás azt jelentette, hogy

az épület ekkor újabb emelettel bővült, így még reprezentatívabbá vált. Ennek is betudható, hogy 1802-ben *Habsburg-Lotharingiai Antal* és *Rainer* főhercegek voltak a Fritz-ház és a család vendégei, akik tiszteletére a polgárság „ama nagy ház termében bált adott.” Az épület tehát nemcsak magas rangú, előkelő vendégek fogadására, de szórakozásra, fényes bálók megtartására is alkalmas volt. A ház adásvételére azonban ekkor még nem került sor. Fritz Lipót 1808-ban házasságot kötött a szintén selmecbányai *Scharff Karolinával* (1768-1837) a város Prandorf nevű részén, amely akkoriban szőlős, gyümölcsös, préházás családi üdülőknek számított és ekkor a főtéri épület még a Fritz család tulajdonában volt. 1810-ben utód nélkül meghalt Fritz Lajos, aki a napóleoni háborúk idején, az 1809-es wagrami csatában (az osztrák fél oldalán harcolva) megsebesült. A selmeci bányakamara a helyi akadémia részére 1810-ben meg akarta vásárolni a Fritz-házat, Fritzék viszont ekkor *Szumrák Jánosnak* adták el az épületet. A ház eladásakor a család feje Fritz Lipót volt. Az 1810-es adásvételi szerződés sem a selmecbányai, sem a besztercebányai levéltárban nem található meg és valószínű, hogy az 1829-es selmeci levéltári tűzvészben ez az irat is megsemmisült. Az adásvétellel lezárult a Fritz-házhoz köthető családi tulajdonlás és ott lakás, ugyanakkor az épület a mai napig a Fritz-ház nevet viseli.

A vevő, az új tulajdonos Szumrák János volt, aki 1828-ban Zólyom város főjegyzője, majd 1832-ben és 1848/49-ben is Besztercebánya országgyűlési követe volt és a képviselőházban a bányászok érdekében többször felszólt. A Fritz-ház 1810-es eladását követően a selmeci nyilvánosság is használta az épületet, annak nagyobb termeiben bálákat továbbra is tartottak. Az épületben 1813-14-ben Magyarország földtani feltárásának egyik jelentős személye, *Jónás József* (1787-1821) mineralógus, akadémiai előadó, majd a Magyar Nemzeti Múzeum ásványtára gondozója gyűjteményét őrizték. [5]

A Fritz- ház az akadémia, illetve a főiskola használatában (1829-1918)

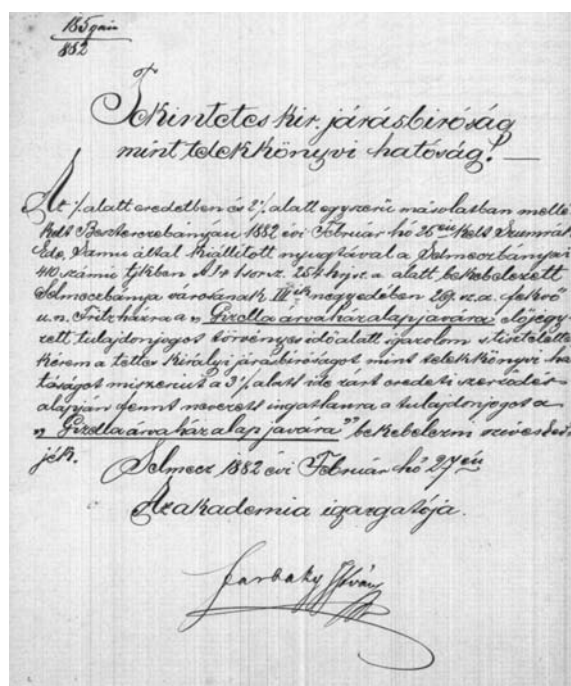
Az akadémia a Fritz-házban az új tulajdonostól, Szumrák Jánostól az első emeleten 1829-től bérelt helyiségeket, azután 1848-tól a második emeleten is, ugyanakkor az akadémia folyamatosan tantermi helyhiánnyal küzdött. 1859-ben már az is felmerült és tragikus hírként terjedt Selmecen, hogy a bécsi udvar elköltöztetné az akadémiát. A Fritz-család feje ekkor Fritz Lipót és *Scharff Karolina* egyetlen gyermeke, *Fritz Pál Károly* (1811, Selmecebánya – 1878, Selmecebánya) jogász, selmeci városi tisztviselő, bánya-, kohó- és földbirtokos, városi takarékpénztári alapító részvényes és könyvvivő volt. Az ő utódai Selmecebányán, de már nem a Fritz-házban, hanem attól pár házzal odébb, a Fő utcai ún. Teraszon lévő későbbi takarékpénztári (a mai Trotuár nevű) épületben laktak. Fritz Pál Károlynak azonban komoly szerepe volt abban, hogy

1859-ben az akadémia nem költözött el Selmecről, ugyanis tagja volt – *Boltizár József* prépost, *Prugberger József* bányatársulati főnök és *Gaitner Tivadar* kereskedő, takarékpénztári igazgató, tiszteletbeli városi tanácsos mellett – annak a városi küldöttségnek, amely az akkori birodalmi központokban, így Bécsben, Prágában, Budán és Pozsonyban eredményesen járt el az akadémia Selmecen maradása és az elköltöztetés megakadályozása érdekében. Ennek eredményeként Fritz Pál Károly két fia, *Lipót* 1859-ben erdésznek, majd *Pál* 1860-ban bányásznak iratkozhatott be a selmeci akadémiára, vagyis szülővárosukban végezheték mérnöki tanulmányaikat. Az akadémián azonban a megfelelő oktatási helyiségek hiátusa továbbra is gondot jelentett, aminek végleges rendezése elvezetett a három, így az erdészeti, a bányászati és a kémiai palota későbbi megépítéséhez. Az említett Scharff Karolina unokahúga volt *Scharff Emília*, *Heincz Ádámné*, akinek selmeci háza helyén, vagyis egykori Scharff-birtokon épült fel 1900-ban a bányászati főiskola épülete. Ezzel összecseng *Lovik Károly* „A leányvári boszorkány” című regénye egy sora, miszerint „A Scharff-kertből hervadt levelek szaga áradt az alvó városra.” Scharff Emília és Heincz Ádám lánya, *Sóltz Gyuláné Heincz Emma* az akadémiai Ifjúsági Kör 1879-ben készült zászlója kapcsán zászlóánya volt, neve a zászlónyélen is szerepelt.

A Fritz-háznak az akadémiai érdekű megvásárlási éve a hazai szakirodalomban nem egységes. Elterjedt álláspont szerint erre 1885-ben került sor (*Borovszky Samu*, *Bartha Dénes*, *Farbakyné Deklava Lilla*), de ismert 1882-es (*Ivan Herčko*, *Polgárdy Géza*), sőt 1880-as (*Gálócsy Árpád*) évszám is. A besztercebányai állami levéltárban őrzött adásvételi szerződés alapján ugyanakkor a vásárlásra 1882-ben került sor. *Farbaky István* (1837-1928) akadémiai igazgató és tanár érdeme volt – sok más mellett ez is –, hogy 1882-ben kiharcolta *Szumrák Ede Samu* (1815-1893) besztercebányai lakos tulajdonostól a Fritz-ház megvételét. *Szumrák Ede Samu* evangélikus vallású, gazdag besztercebányai polgár volt, aki helyi bankvállalkozásokban vett részt és emellett több bányavárosi főtéri ház tulajdonosa is volt.

Szumrák Ede Samu eladó és – a zólyomlipcsei Gizella Árvaház Alap képviselőjében eljáró, *Szapáry Gyula* pénzügyminiszter felhatalmazását is bíró – *Farbaky István* bányatanácsos, akadémiai igazgató vevő 1882. január 24-én, Besztercebányán kötötte meg az adásvételi szerződést. A vételár 42 ezer forint volt és a vásárlásra haszonbérleti joggal terheltlen került sor, ugyanis 1868-tól 1899-ig a toldalékpéülteként adott pékbédékra bérleti joga volt egy helyi lakosnak. Az épületben bérlakások is voltak és az abban lakók a vásárlás okán az épület állagának sérelme nélkül a kályhákat és tűzhelyeket elvihették, viszont pl. az ablakok maradtak. A szerződés alapján 1882. január 25-étől számított 14 nap állt a vevő rendelkezésére a pénzügyminiszteri jóváhagyás megszerzésére és a teljes vételárat 1882. március 1-jéig kellett kifizetni az

eladó részére. A pénzügyminiszteri jóváhagyás megszerzése során a vevői garanciák erősítése érdekében technikai jellegű szerződésmódosításra került sor 1882. február 3-án, szintén Besztercebányán. Ez után február 4-én *Farbaky István* kérte a selmeci járásbíró-ságtól a Gizella Árvaház Alap javára a tulajdonjog előjegyzését, majd február 25-én megtörtént a teljes vételár kifizetése, így február 27-én *Farbaky* igazgató a tulajdonjog bejegyzését („bekebelezését”) kérte az alap javára ugyanazon bíróságtól. A tulajdonjog-bejegyzés 1882. március 2-án „megadatott”. (5. kép)

5. kép: A bejegyzési kérelem

Az akadémiai érdekű vásárlási konstrukció lényege – az akkori évek állami zárszámadásai alapján – az volt, hogy az akadémia, mint állami költségvetésű intézmény a zólyomlipcsei Gizella Árvaház Alaptól az épület vásárlására (42 ezer forint) és átalakítására (60 ezer forint) felvett 102 000 forint kölcsönt. Ez a korona fizetőeszközként történt bevezetése után 204 000 koronára számított át. A kölcsönt nyújtó árvaház akkori felügyelő bizottsági elnöke, (király-lehotai) *Lehotzky Egved* (1822-1894) földbirtokos és breznóbányai országgyűlési képviselő volt. E kölcsön törlesztését ugyanakkor – szintén az éves állami zárszámadások alapján – az állam egy pénzügyminisztériumi költségvetési kiadás sorról évenként, illetve fél évenként törlesztette. Ezzel lényegében a magyar állam, illetve a képviselőtében a Pénzügyminisztérium kezesként járt el az akadémiai tartozás, vagyis a vásárlás és az átépítés árvaházi kölcsönből történt költségei fizetése során. A törlesztés – állami kiadásként – 1884-től 1916/18-ig az éves állami zárszámadásokban szerepelt, mint az akadémia/főiskola részére megvett Fritz-féle ház vételárának fedezésére a Gizella árvaalapból felvett kölcsönnek törlesztési részlete. Ez 1891-től kezdve 35 év alatt 5,5%-os „előleges fél-évi” részletekben volt törlesztendő.

1883. június 16-19-e között háromszor egymás után a hivatalos lapban – a Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítőjében – árlejtési felhívás jelent meg az átépítési munkálatokra, a következők szerint: „1424 ÁRLEJTÉS. 3-3 580/883. A selmeczbányai 410. számú telek-egyzőkönyvben A1. sor 254. helyrajzi szám alatt foglalt Selmeczbánya III-ik negyedében 29. szám alatt levő u. nevezett Fritz háznak tanczélokra való átalakításánál szükséges föld-kőműves, lakatos, asztalos, kőfaragó, üveges és festői munkára valamint a szükséges vasárura az alábbi feltételek mellett ezennel nyilvános árlejtés hirdettetik. ... Selmecz, 1883. évi június 8-án. A m. kir. bányászati és erdészeti akadémia igazgatósága.”

Herritz Károly mérte fel az 1880-as évek elején még copf stílusú, barokkos homlokzatú kétemeletes épületet. A Fritz-házat *Farbaky István* akadémiai igazgatósága idején (1876-1892) *Schulek Frigyes* a historizmus elvei alapján építette át neoreneszánsz stílusban. *Farbaky István* mellett az épület létrejötté körül különös érdemet szereztek még *Fekete Lajos* és *Szécsi Zsigmond* erdőtanácsosok, *Cséti Ottó* bányatanácsos, *dr. Fodor László* tanár, *Kosztela János* és *Szembratovics Sándor* tanársegédek, akik miniszteri elismerésben is részesültek. (6. kép)

6. kép: A Fritz-ház az Akadémia tulajdonában

A Felvidéki Híradó helyi hetilap az 1885. december 13-ai számában – a „Legújabb dísz Selmeczbányának” című cikkben – a következők szerint méltatta az épület átalakítását: „Alig két éve, hogy a selmeci kórházak (Ringhäuser) legnagyobbika, vagyis a Fritzház a kir. erdészeti és bányászati akadémia tulajdonába ment át ... S íme ma teljesen befejezettnek mondható annak átalakítása tanintézeté, még pedig teljesen elismerésre méltó kivitellel, úgy a tantermek elhelyezése és berendezése, mint az épület külső tatarozása szempontjából, el annyira, hogy az Selmeczbányának ez idő szerint legdíszesebb, mondhatni palotaszerű épülete, melyre annál büszkébbek lehetünk.” A cikk mellőzi a belső berendezések részletezését, ugyanakkor utal az „épület külsején észlelhető újítások kifogástalan kivitelére”, így a homlokzati két bejáró fölötti „vasrácsoszat ritka szépségére” hívja fel a figyelmet. A magát „Egy műbíráló” névvel illető cikkíró kiemelte, hogy „az tisztán és teljesen selmeczbányai műtermék ... A két bejárónak

ezen dísz tisztán vert vasból, tehát szabad kézzel készült domború díszmű, mely a bányászat és erdészet címerét, valamint a tudomány jelképezőjét, a baglyot és az átalakítás évszámát (1885) babér és tölgyfa levelek s hason gyümölcsből álló koszorúba foglalva ábrázolja. ... E mű szellemi és költői szerzője *Pöschl Ede* k. bányatanácsos akadémiai tanár, s kivitelének mestere *Fizély Károly* helybéli műlakatos.” (7. kép) A kapuk feletti „két rácsoszat súlya 156 kilo, továbbá 1736 darabból és 1224 forrasztékkal s csavarral van összeillesztve.” *Fizély Károly* (1844-1933) emellett később az akadémia botanikus kertjének kovácsoltvas kapuját is elkészítette.

7. kép: A bejárat fölötti díszrácsoszat

A fentiek alapján összességében megállapítható, hogy a vásárlásra 1882. január-februárban került sor, ezután 1883. június közepén volt az átépítési (köz)beszerzési eljárás, majd 1884-től megkezdődött (és tartott 1918. június 30-áig) a vásárlási-átalakítási célú kölcsön állami törlesztése, végül 1885 decemberére elkészült az átalakított épület, amit a homlokzati két kapu feletti évszám is bizonyít. Ezen túlmenően az is megállapítható, hogy a Fritz-ház 1725 és 1810 között 85 évig a selmeczbányai Fritz-család, majd 1810 és 1882 között 72 évig a besztercebányai Szumrák család tulajdonában volt, az akadémia (1904. szeptembertől főiskola) pedig 1882 és 1918 között 36 évig birtokolta. A Fritz-ház az akadémia, illetve főiskola főépülete, ún. „A” épülete volt 1885 és 1918 között, itt volt ugyanis a rektorátus (igazgatóság) székhelye. (8. kép)

8. kép: Képeslap az 1900-as évek elejéről

A főhomlokzat (9. kép) és a két kovácsoltvas kapu az átépítéskor kapta az akadémiaira utaló, nagyrészt bányászati, erdészeti és kohászati jelképeket is. Az átépítés 60 ezer forintba került. Ehhez hozzáadva a 42 ezer forintos vételárat, az akkori 102 ezer forintos végösszeg (a pénzürtékindeks átszámítása alapján) nagyságrendileg mai 322 millió forintnak (1 millió eurónak) felelt meg.

9. kép: A homlokzati díszítés

Az átépítést követően a Fritz-ház az állami költségvetésben is megjelent, ugyanis az 1887. évi állami költségvetésről szóló 1887. évi XII. törvénycikk a Pénzügyminisztérium fejezetben „3. A selmeczbányai Fritz-féle ház belső berendezésére 7 500 forint, 4. Az erdészeti vegytan-műhely berendezésére a selmeczbányai akadémián 1 000 forint” átmeneti kiadáshoz szükséges forrást biztosított. Az állami zárszámadásokból tudható, hogy az akadémiának nem csak kiadásai, hanem 1899-1909 között helyiség-bérbeadásból származó bevétele is volt, így az államtól kapott működési (vagyis személyi és dologi kiadásra fordított) bevételét ilyen módon kiegészítette. 1910-ben a Fritz-házban levő bérhelyiségek egy részére a főiskolának volt szüksége, ezért akkor felmondták a bérletet, majd 1911-1918 között újra volt bérbeadás és ebből származó bevétele a főiskolának. Az utolsó monarchiabeli békeévben, 1913-ban az említett állami tartozás, a még hátravolt kölcsön 116 004 koronát tett ki. Az 1915/16. évi állami zárszámadás alapján a tartozás 105 380 koronára csökkent, ami az 1916/18-as zárszámadás alapján 13 076 koronával tovább apadt az első világháború végére, így ekkor 92 304 korona fennálló kölcsön törlesztése (a teljes kölcsön 45%-a) maradt el. Az 1918. november 1-je és 1919. augusztus 6-a közötti időszak (népköztársaság, tanácsköztársaság ideje alatti) állami zárszámadásában ugyanakkor már nem jelent meg ez a korábbi rendszeres törlesztés, hiszen 1918. december közepén a főiskola elköltözött-elmanekült Selmecről. Erre tekintettel a Fritz-ház akadémiai érdekű vásárlásából és átépítéséből adódott korábbi kölcsönt ekkor már nem fizette a magyar állam és a cseh csapatok is megjelentek Selmecen, de ez már egy másik történet.

A Fritz-ház földszintjén a Molnár-féle kocsmá volt, ahol a – *Vörös Ferenc* (1847-1920) erdészhallgató egy akadémista temetésén elhangzott beszédének hatására 1875-ben megalakított – *Magyar Társaság* is tartott

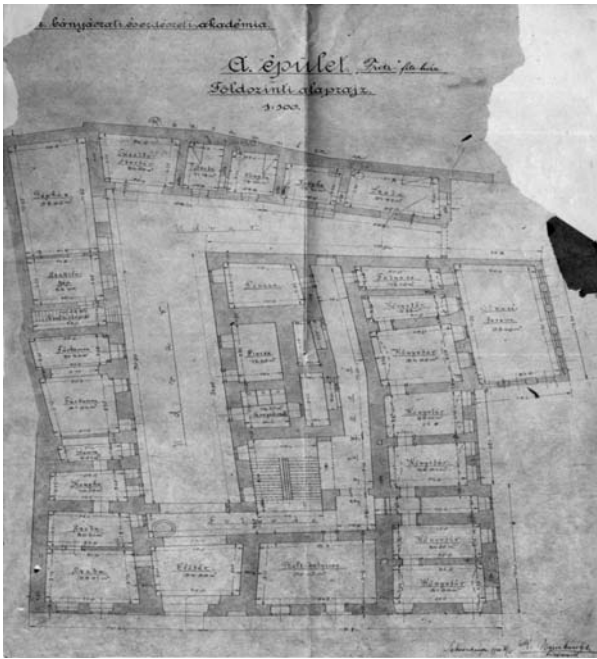
összejöveteleket, így az épületben nem csak a tudományos oktatásnak, hanem az akadémiai ifjúság vígasságainak, szórakozásának, illetve hazafias önképző összejöveteleinek is jutott hely. Az épület Főtér (az 1900-as évek elején Kossuth Lajos tér) felé eső, alacsonyabb sarka volt a Mafla-sarok, ami az akadémisták fő találkozóhelye volt, ennek tengerszint feletti magassága 593 méter. A főiskolások híres-hírhedt tréfáinak a Fritz-ház is áldozatul esett, ugyanis egy 1910 körüli képeslapon látható, hogy a homlokzati feliraton a főiskola betűit úgy festették át, hogy az a „M. Kir. Bányászati és Erdészeti F.i.k....a” feliratot mutatta. [6]

Itt szeretnék bemutatni egy páratlan és publikálatlan fényképet is, melyet családtörténeti hagyatékból kaptam: akadémiai/főiskolai ballagási menet a Fritz-ház előtt az 1900/1910-es évekből. (10. kép)

10. kép: Ballagási menet a Fritz-ház előtt

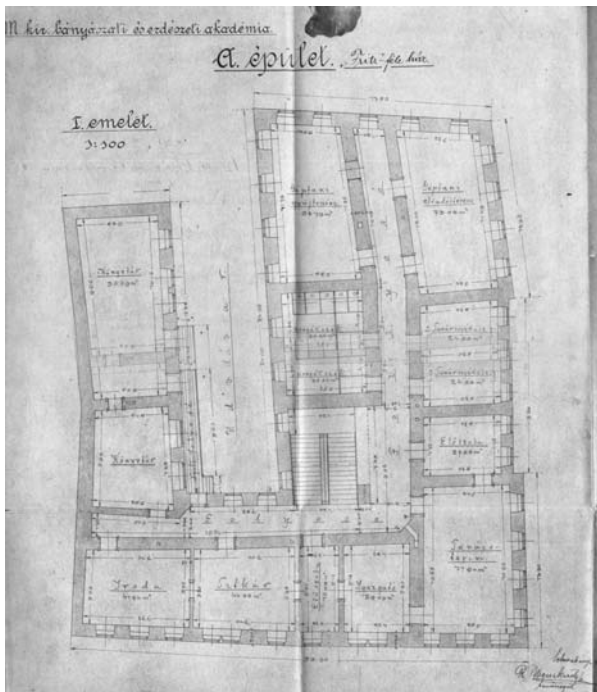
Az U alaprajzú, három szárnyas Fritz-ház pincéjéről, földszintjéről, első és második emeletéről 1900-ban *Weisz Károly* tanársegéd 1:100 méretarányú, részletes, szintenkénti alaprajzot készített. Az épület földszintjén (11. kép), az épületet szemből nézve, a jobb oldali szárny egészében a könyvtár volt 166 m²-en hat szobával, amihez tartozott egy 68 m²-es, a toldaléképületben helyet kapott olvasóterem is. A Fritz-házban volt könyvtárban őrizték tehát azokat a páratlanul értékes szakkönyveket, amelyek jelenleg a soproni és a miskolci egyetemek műemlék-könyvtáraiban vannak. A könyvtári oldalhomlokzatot pékbódék is szegélyezték, ez volt az akadémia részéről bérbe adott helyiség. Egy 1900 körüli fényképen is látható, hogy Ernst Zsigmond boltja volt a sarkon, ő a helyi izraelita hitközség választmányi tagja volt, aki helyi képeslapok kiadásával is foglalkozott. A csatlakozó egyemeletes, a felső szintjén a könyvtárnak és az olvasóteremnek otthont adó toldaléképületet később elbontották. A könyvtárszobák mellett folyosó és pincejáró volt. Szemből nézve az épület közepén egy 50 m²-es bolthelyiség volt, attól balra volt a 34 m²-es előtér, onnan egyenesen az udvar nyílt. A bal oldali szárnyban 74 m²-rel két szobás konyhas-kamrás lakás (ún. kapuslakás), e mögött 53 m²-rel két fűkamra, ezután pedig a szakítógép és a gépház volt 80 m²-en. A két szárny között L formájú udvar, az előtéri bejáratától balra a már említett kút volt (és van még ma is). Az udvaron hátrafelé haladva jobbra, 12 m²-en három ülökés árnyékszék

11. kép: Földszinti alaprajz

volt. Az udvar hátsó részén, balról jobbra nézve 25 m²-es tűzoltószertár, továbbá kettő, egy 24 m² és egy 38 m²-es szoba-konyhás lakás volt. A titkár, a kapus és a további segédszemélyzet tagja kaphattak elszállásolást a három földszinti lakásban. Manapság leginkább a pince, a kút és a jobb oldali kapubejárat utáni előtér jobb oldalán lévő, középkori boltíves faragott kő (fél) ajtókeret utal a 18-19. század előtti időkre. Ezeket nagyjából a maihoz hasonlóan láthatták, használhatták a házban élt Fritzek is az 1700-as években.

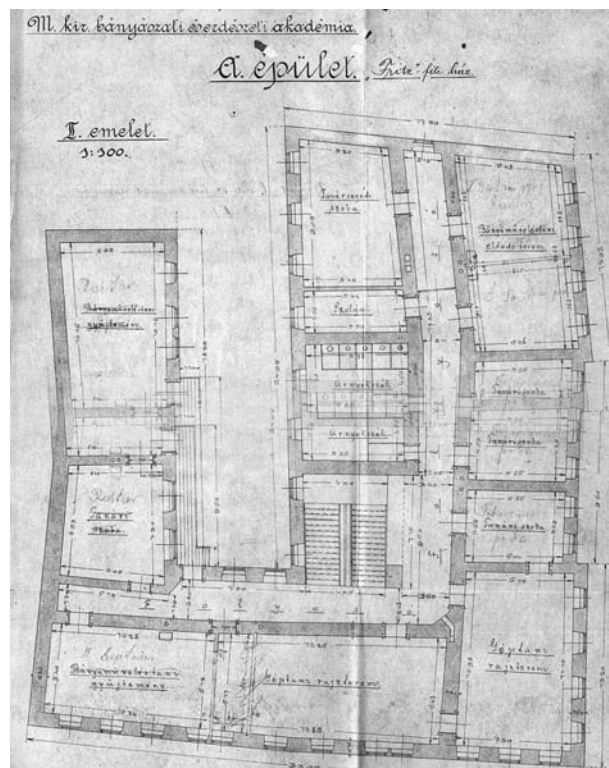
Az épület első emeletén (12. kép), szemből nézve és jobbról balra tekintve, egymásba nyílóan a 72 m²-es

12. kép: 1. emeleti alaprajz

tanácsterem, az igazgatói (rektori) iroda 29 m²-rel, az igazgatói előszoba (17 m²), a titkár szobája (44 m²) és egy iroda (41 m²) helyezkedett el. Az épület jobb szárnyán, a tanácsterem mögött volt egy 27 m²-es tanácstermi előszoba, e mögött két tanársegédi szoba 24-24 m²-rel, ezután a 73 m²-es géptani előadóterem, ezzel szemben, a folyosó másik oldalán 63 m²-en a géptani gyűjtemény (tanszék) helyezkedett el. A két géptani tanársegédi szobával szemben 53 m²-en 10 ülökés árnyékszék volt (ez a második emeletivel egyező). Az első emelet bal szárnyán, az iroda mögött, az udvar felett nyílt folyosóval is összekötött, egymásból nyíló két könyvtárszoba volt 57 m²-en.

Az épület második emeletén (13. kép) szemből nézve és balról jobbra tekintve, a bányaműveléstani gyűjtemény (tanszék), két géptani rajzterem, a jobb szárnyban a főtéri sarki géptani rajzterem mögött három tanári szoba, ezután a folyosóról két bejáratú bányaműveléstani előadóterem, ezzel szemközt a folyosó túloldalán egy tanársegédi és egy (iskola)szolga szoba volt. A második emelet bal szárnyán tanári szoba és egy további bányaműveléstani gyűjtemény helyezkedett el. A második emelet Fő utcára eső, sarki szobájában volt a magyarországi és a selmecbányai turista mozgalom keletkezésében, fellendítésében jeleskedett *id. Tirts Rezső* (1831-1914) kereskedő első lakása, aki a Fritz-házból indult el felfedezni a városkörnyéki kiránduló- és kilátóhelyeket, turistautakat. Valószínű, hogy ő az épületben még az 1885-ben zárult átépítést megelőzően, az akadémiával párhuzamosan bérelt lakást, ami alapján feltehető, hogy a Fritzek utáni (1810) és az akadémia előtti (1882) tulajdonosok, a Szumrák család tagjai így is hasznosították az ingat-

13. kép: 2. emeleti alaprajz

lant. A bérbeadással történt hasznosítást az 1885 előtti és utáni fényképek egyaránt igazolják, ugyanis mindkét esetben az épület fölszintjén üzletek is voltak. [7]

Az akadémia kényszerű elköltözése után, 1919-től az épület a két világháború között a csehszlovák hadsereg kaszánya volt, majd 1940-től járási és városi hivatalokat helyeztek el benne. A csehszlovák uralom kezdetekor a főiskola magyar kiírását és az akadémiai-foglalkozási jelképeket is eltávolították. Az 1880-as évek eleji átépítést alapul vevő, az épület történetéhez méltó felújítás után a – jelenleg világörökségi helyszínnek számító – Fritz-házba a már említett állami bányászati levéltár költözött.

Fritz-család tagjainak akadémiai, illetve főiskolai kapcsolódásai

A Fritz család tagjai közül az 1810-es épületeladás után azonban még számosan visszatértek az akadémiai falak – így a Fritz-ház falai – közé immáron, mint selmeci diákok, akadémisták. Ez különös érzés lehetett az érintettek számára. A szerző szépapja, *Fritz Pál* (1842, Selmecebánya – 1914, Petrozsény) az akadémian 1860-63 között bányamérnöknek, testvére, *Fritz Lipót* (1840, Selmecebánya – 1875, Zsarnóca) 1859-62 között erdőmérnöknek tanult, mindketten a selmeci evangélikus liceumban folytattak középiskolai előtanulmányokat. A két testvér az átépítés előtti épületet látta, ők még német nyelven tanultak az akadémian és fiatal tanársegédként *Farbaky István* is tanította őket. Fritz Pál és Fritz Lipót unokaöccse, *Fuchs* (1883-tól *Földes*) *Sándor Jenő* 1881-84 között, *Farbaky* igazgatósága idején erdőmérökként végzett, tanulmányai idején zajlott az átépítés és az 1867 óta bevezetett magyar nyelven tanult. Fritz Lipót fia, *Fritz Rezső* (1873, Besztercebánya – 1949, Losonc) 1891-94 között, *Farbaky* igazgatósága végén szintén erdőmérnöknek tanult és 1896-ban államvizsgázott.

Az említett Fritz Pál bányamérnök 1892-ben Selmecen az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület (OMBKE) alapító tagja volt rónaszéki bányafőnökként. Fritz Pál első felesége, *Triff (Terényi) Ilona* elsőfokú unokatestvére volt az OMBKE alapításakor a kormányt képviselő *Wekerle Sándor* pénzügyminiszternek, így a két férfi az egyesületi ügyeken kívül akár családi-rokonsági kérdésekről is szót válthatott. Az OMBKE 1892. június 27-ei alapítását megelőző napon volt az akadémiai Erdészeti Palota felavatási-átadási ünnepsége is, ahová az ünneplő menet a Fritz-ház elől indult. Az Erdészeti Palota ünnepélyes felavatása után a két miniszter és magasrangú kísérőik megtekintették az akadémia központi épületét, vagyis a Fritz-házat. Az OMBKE alapítását követő első székhelye szintén a Fritz-házban volt. 1900. július elején felavatták az akadémiai Bányászati Palotát is és a Fritz-házban, mint „rég akadémiai palotában” ekkor szintén tartottak hivatalos ünnepélyt. Köszöntőbeszédet mondott a már említett Vörös Ferenc is, aki ekkor a város tiszteletbeli főjegyzője volt.

14. kép: Fritz Károly

Fritz Pál fia, *Fritz Károly* (1882, Rónaszék – 1960, Salem, USA) az édesapja példáját követve 1900-1903 között szintén bányamérnöknek tanult, 1907-ben kapott oklevelet és évfolyamának valétaelnöke volt. (14. kép)

A fényképén, az elnöki szalagon a „Ballag már a vén diák” szövegrész által

keretbe foglaltan az „FK” monogram látható. Fritz Károly erős mezőnyben lett valétaelnök, mert évfolyamtársa volt a selmeci diákéletből „Aki a párját keresi” címmel regényt írt *Tassonyi Ernő* is, aki az Ifjúsági Kör elnöke volt két ciklusban. A két elsőfokú unokatestvér, Fritz Rezső erdész és Fritz Károly bányász az átépítés utáni épületet látták, abban tanultak és az akadémiai főkönyvi adataik alapján jó tanulók voltak, erkölcsi magaviseletük az akadémiai rendszabályoknak teljesen megfelelt, továbbá miniszteri ösztöndíjat is kaptak.

Érdekesség, hogy a szerző szépapja, Fritz Pál Selmecen végzett bányamérnök az 1904. évi állami zárszámadásban név szerint (és állami kiadási tételként) szerepelt, aki főbányatanácsosként évi 6400 korona nyugdíjra volt jogosult. Ugyanezen zárszámadásban, a Fritz-ház vásárlására és átépítésére fordított állami kölcsöntartozás 168 052 korona volt, továbbá az 1904. évi tőke (3 998) és a kamat (9 078) törlesztése együtt 13 076 koronát tett ki. Ugyanekkor, szintén az éves zárszámadás alapján az akadémianak a Fritz-házban bérbe adott helyiség után fizetendő bérletből és egyéb haszonbérből 11 353 korona rendes bevétele is volt. [8]

A Fritz-ház megjelenése a művészetekben

Nemcsak Selmecebánya ihlette meg a művészeket (pl. *Mikszáth Kálmán*, *Lovik Károly*, *Zichy Géza*, *Szitnyai Zoltán*, *Csontváry Kosztka Tivadar*), hanem a Fritz-ház is számos műalkotásban megjelenik. Az épület a már említett *Tassonyi Ernő* „Aki a párját keresi” című művében is szerepel: „Ott álldogált Zákány is nem egyszer a vén Fritz-ház szögleténél a téli zimanokban a többiekkel.” *Kosáryné Réz Lola* „A vén diák című” művében írja, hogy „Egészen lassan indultak el az Akadémiáról, a Fritz-ház hűvös kapualja alól békés mosolygással.” *Réz Lola* a lánya volt az utolsó, az 1918. decemberi kényszerű költözést a Fritz-házból is levezénylő selmeci akadémiai rektornak, 1918/19. fordulóján a helyi nemzeti tanács elnökének, *Réz Gézának*.

A szintén selmeci születésű *Király Endre* (1892–

1987) festménye pedig jól visszaadja az épület 20. század eleji jellegzetességeit. (15. kép. A kép a színes megjelenés érdekében a hátsó-belső borítón jelenik meg. – Szerk.).

Dsida József (1884-1977) bányamérnök „Nincsenek már Selmeczi diákok...” című verséből vett sorokkal zárom e tanulmányt: „Jó volna újra Selmecebányán lenni, / grubenkabátos veterán diák, / kit nem izgat filisztervilág ... jó volna állni a vén Fritz-ház sarkán, / és nézni, mint hullámszik színes tarkán / a sok szép Selmeczi leány.” Az olvasótól a híres nótákból vett részletekkel köszönök el: „Selmec, Téged soha nem feledtünk!” „Ha Selmec hív, mi ott leszünk”.

IRODALOM

- [1] *Fricz-Molnár Péter*: Egy selmecebányai bányapolgár keresztszülőségi viszonyai (1724–1764) – Történelem és Muzeológia – Internetes Folyóirat Miskolcon 2. (2015)/1., 1-15. o.
- [2] *Mikuláš Čelko* selmecebányai levéltár-igazgató email-adatközlése a selmecebányai Állami Központi Bányászati Levéltár (SUBÁ) dokumentuma alapján, továbbá *Ivan Herčko*: Banská Štiavnica na starých pohľadniciach (2. vydanie), 22. o. és 26. o. (2017)
- [3] A selmecebányai Állami Központi Bányászati Levéltár (SUBÁ) adatközlése, dokumentumai alapján. *Csáky Károly*: A Dunától a Szitnyáig. Révkomárom 2003, 319. o.
- [4] *Fricz-Molnár Péter*: A bányászat jelentősége a Fritz-család 300 éves történetében (1701-2001), BKL 148. évf. 3. sz. 26-34. o. (2015)
- [5] Selmecebányai kalauz (szerk. Tirts Rezső), Selmecebánya 1898, 25. o.; a selmecebányai Állami Központi Bányászati Levéltár (SUBÁ) adatközlése, dokumentuma, továbbá a www.familysearch.com (selmecebányai evangélikus egyházi anyakönyvek), valamint *Király Irén* (Széky-Hanvay Istvánné, majd Magay Zoltánné) 1984 körüli, a szerző birtokában lévő családtörténeti visszaemlékezései alapján. A besztecebányai állami levéltár (SABB) részéről küldött SABB3-2019/000617-002. Szumrák Jánoshoz lásd: 1828. évi Magyar Kurir 191. o., Jelenkor 1832. évi 97. sz., 1848. évi Közlöny 386. o.;

Szumrák Ede Samuhoz lásd: A besztecebányai ág. hitv. ev. gymnasium értesítője az 1893-94. tanévről. Besztecebánya 1894., 3. o.; https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Books_13_Helytortenet_5061_Besztecebanya_multjabol_1417/?query=Szumr%C3%A1k%20Ede&pg=83&layout=s;

- [6] *Farbakyné Deklava Lilla*: Schulek Frigyes, Bp. 2017, 140-142. o.; *Ivan Herčko* i. m. 22. o. és 26. o.; *Bartha Dénes - Oroszi Sándor*: Ha Selmec hív... Az erdészeti egyesület harmadik selmecebányai vándorgyűlésére, Bp. 2009, 91. o.; a Fritz-házról készült 1885 utáni képeslap-felvételt *Bartha Dénes* bocsátotta rendelkezésre, köszönet érte, míg az 1885 előtti kép a https://mandadb.hu/tetel/9210/Ertl_Vilmos_Vegyeskeredes oldalon érhető el; Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője, 1883. június 19. (138. szám); a szerző birtokában lévő, a besztecebányai állami levéltár (SABB) részéről küldött SABB3-2019/000619-002 iktatási számú levél (SABB: 14/1882/33); Selmecebányai Híradó 1892. június 25-ei száma 109. o.; *Csáky Károly* i. m. 319. o.; A selmeczi m. kir. bányász és erdész akadémiai kör milleniumi emlékirata 1763-1896. Debrecen 1896, 16. o.; <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/AllamiZarszamasas>; <https://artortenet.hu/index.php/item/191-penzterek-index-1754-ig>; https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Honismeret_2011/?pg=95&layout=s&query=Szumr%C3%A1k; https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarMernok_1892/?query=G%C3%A1ll%C3%B3csy%20%C3%81rp%C3%A1ld%20Fritz-h%C3%A1z&pg=254&layout=s <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyok-es-fohadnagyok-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/sz-1CF9/szumrak-teofil-erno1EF1/>; <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/1/113782.htm>;
- [7] Az eredeti alaprajz a Miskolci Egyetem Levéltárában van.
- [8] Selmecebányai Híradó 1892. június 25-ei és 1900. július 8-ai számai. A Soproni Egyetem Levéltárában őrzött eredeti beiratkozási jegyzőkönyvek, valamint az évenkénti Tiszti Címtárak (<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/TisztiCimtar/>) alapján, illetve Fritz Károly valétaelnökségére vonatkozó adatközlés *Bende Attila* okl. erdőmérnöktől, soproni egyetemi PhD hallgatótól származik, köszönet érte.

DR. FRICZ-MOLNÁR PÉTER 2004-ben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen jogász, történelem szakos bölcsész és tanár, valamint politikaelmélet szakos bölcsész okleveleket kapott. 2004-től jogalkotással foglalkozó kormánytisztviselő, a Miniszterelnöki Hivatal Kormányirodán kormánytanácsadóként dolgozott, 2010-től a bányászati ügyekért is felelős Nemzeti Fejlesztési Minisztériumban, jelenleg ennek utódjaként létrejött Innovációs és Technológiai Minisztériumban jogi osztályvezető, jogtanácsos. Nyolc családtörténeti tárgyú cikke jelent meg, érdeklődik ősi bányapolgári családja és selmeczi múltja iránt, gyűjti és számon tartja emlékeit. Az OMBKE tagja.

Ukrajna bérbe adná földgáztárolóit

Ukrajna kész gáztárolási kapacitásának közel harmadát, 12 milliárd köbméternyi földalatti gáztárolót bérbe adni európai szereplőknek – jelentette az Ukrtransgaz. A vállalat szerint ez biztonságot jelenthet többek közt Magyarország számára is, a 2019-2020-as fűtési időszakban az orosz gáz ukrainai szállításának megszakadása esetére.

Kommersant 2019. március 25.

Kőrösi Tamás